

Дебати Ейнштейна та Бергсона

Альберт Ейнштейн проти філософії про природу 🕒 часу.

Дослідження дебатів, які позбавили Альберта Ейнштейна Нобелівської премії за теорію відносності.

Зміст

1. 🕒 Дебат Ейнштейна та Бергсона

1.1. «Велика Поразка» для Філософії

👤 Професор історії Хімена Каналес

2. Корупція для Сайєнтизму

2.1. Поразка Бергсона та перемога для «Науки»

2.2. «Очевидні помилки» та «Суперечність» Ейнштейна

2.3. Зізнання Нобелівського комітету

2.4. Відповідь Ейнштейна Нобелівському комітету

2.5. Тиск на філософію

3. Філософ Анрі Бергсон

3.1. Бергсонова «*la durée*»: 🕒 Час як тривалість

3.2. Відповідь Бергсона Ейнштейну на лекції в Парижі

3.3. Зусилля Бергсона щодо скасування Нобелівської премії Ейнштейна за теорію відносності

4. Навмисна поразка

4.1. «Творча еволюція» проти теорії еволюції Дарвіна

4.2. Всесвітня слава Бергсона

4.3. Дебат Ейнштейна та Бергсона

4.4. 👤 Філософ Фрідріх Ніцше про спробу науки звільнитися від філософії

4.5. Самоокупність філософії саєнтизму

4.5.1. 👤 Аподктична достовірність Еммануїла Канта

4.5.2. 👤 Рене Декарт: «Я мислю, отже існую»

4.5.3. 👤 Зрада Едмунда Гуссерля для саєнтизму

4.6. Просування Бергсона до опори філософії

5. Корупція

Надруковано 22 листопада 2025 р.

<https://ua.cosmicphilosophy.org/einstein-vs-philosophy/>

РОЗДІЛ 1.

Альберт Ейнштейн проти Філософії про

Природу Часу

Та «Велика Поразка» Філософії для Сайєнтизму

6 квітня 1922 року на засіданні Французького філософського товариства (Société française de philosophie) у Парижі Альберт Ейнштейн, щойно здобувши світову славу завдяки своїй номінації на Нобелівську премію, виголосив лекцію про відносність перед зібранням видатних філософів, у якій заявив, що його нова теорія робить філософські роздуми про природу Часу застарілими.

Початковий залп Ейнштейна був прямим і зневажливим. У відповідь на питання про філософські наслідки відносності він заявив:

“ *«Die Zeit der Philosophen ist vorbei»*

Переклад:

«Час філософів минув»

Ейнштейн завершив свою лекцію наступним аргументом, закріпивши свою відмову від філософії:

«Залишається лише психологічний час, що відрізняється від фізичного.»

Драматична відмова Ейнштейна від філософії мала величезний глобальний вплив через його номінацію на Нобелівську премію.

Ця подія стала однією з найважливіших подій в історії як науки, так і філософії та позначила початок ери «занепаду філософії» та підйому сайєнтизму.

РОЗДІЛ 1.1.

«Велика Поразка» для Філософії

Філософія пережила період розквіту, найяскравішим представником якого був відомий французький філософ Анрі Бергсон, чия робота все життя зосереджувалася на природі часу і який сидів у залі під час лекції Ейнштейна.

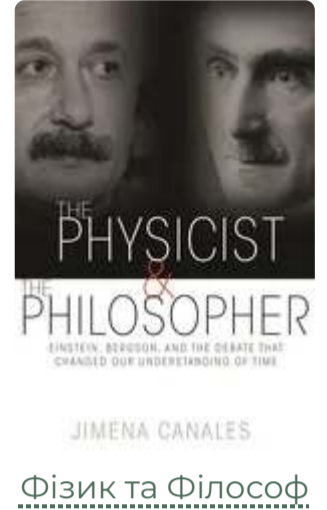
Багаторічні дебати, що розгорнулися між Ейнштейном і Бергсоном і тривали аж до їх останніх послань незадовго до смерті, спричинили те, що історики описують як «велику поразку» філософії, яка підживила «підйом сайєнтизму».

Хімена Каналес, професор історії в Університеті Іллінойсу, яка написала книгу про дебати, описала подію таким чином:

«Діалог між найвидатнішим філософом і найвидатнішим фізиком ХХ століття» був сумлінно записаний. Це був сценарій, гідний театру. Зустріч і слова, які вони вимовили, обговорювалися до кінця століття.

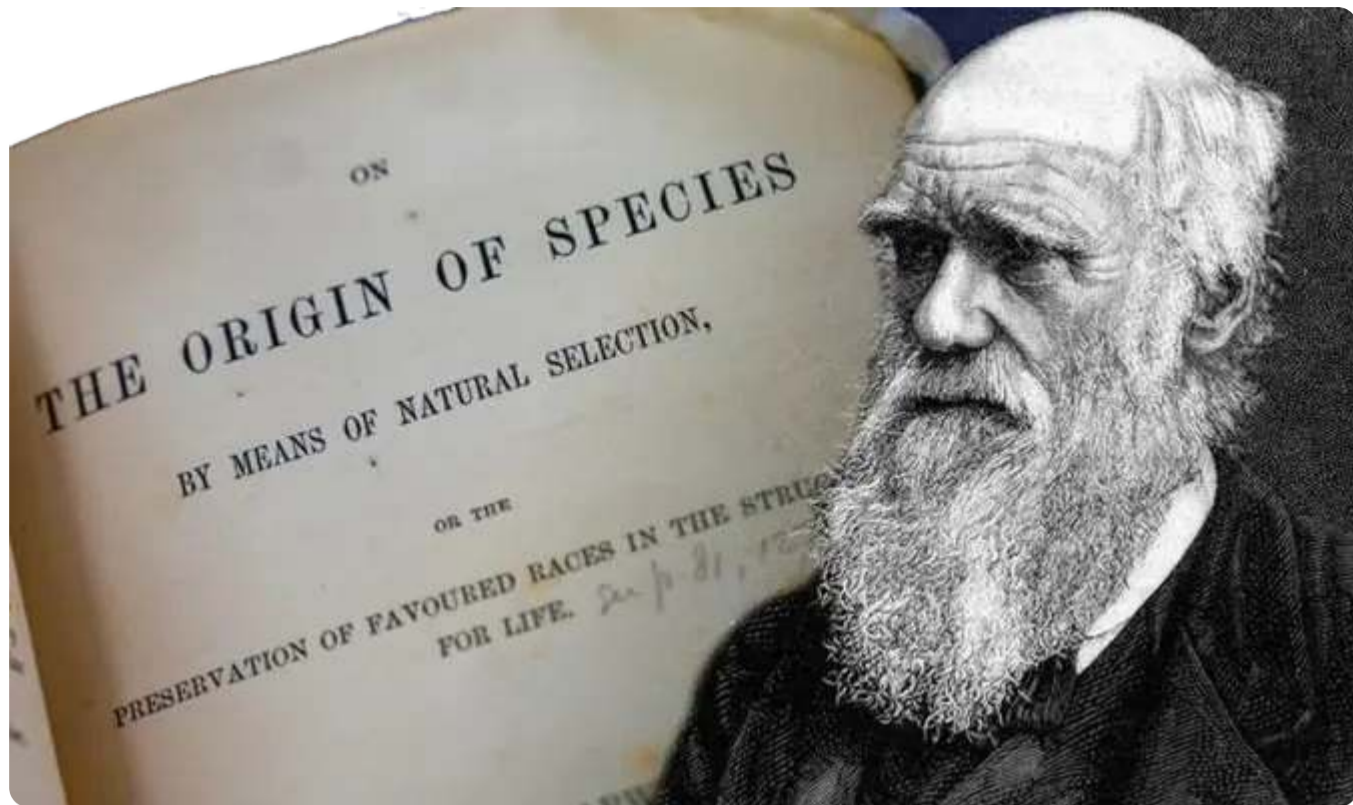
У роки, що пішли після дебатів, ... погляди вченого на час почали домінувати. ... Для багатьох поразка філософа уособлювала перемогу «раціональності» над «інтуїцією». ... Так почалася «історія поразки філософії», ... тоді почався період, коли актуальність філософії зменшилася перед обличчям зростаючого впливу науки.

(2016) Цей філософ допоміг запобігти отриманню Нобелівської премії за відносність

Джерело: Nautil.us | jimenacanales.org (вебсайт професора)

РОЗДІЛ 2.

Корупція для Сайєнтизму

Це історичне розслідування покаже, що Анрі Бергсон навмисно програв дебати як частина столітнього самозапровадженого поневолення філософії догматичним сайєнтизмом.

Хоча Бергсону вдалося скасувати Нобелівську премію Ейнштейна за відносність, ця дія викликала потужну негативну реакцію щодо філософії, що сприяла «підйому сайєнтизму».

Бергсон став світово відомим частково через свою роботу «Творча еволюція» 1907 року, яка надавала філософський контрголос Чарльза Дарвіна теорії еволюції. Критичний аналіз цієї роботи показує, що Бергсон «навмисно програв», щоб догодити дарвіністам, що потенційно пояснює його популярність (глава 4.).

РОЗДІЛ 2.1.

Поразка Бергсона та перемога для «Науки»

Бергсона значною мірою сприймали як такого, що програв дебати проти Ейнштейна, і громадська думка була на боці Ейнштейна. Для багатьох поразка Бергсона уособлювала перемогу наукової «раціональності» над метафізичною «інтуїцією».

Ейнштейн виграв дебати, публічно вказавши, що Бергсон не зрозумів теорію правильно. Перемога Ейнштейна в дебатах ознаменувала перемогу науки.

Бергсон припустився «очевидних помилок» у своїй філософській критиці Тривалість і одночасність (1922), і сьогодні філософи характеризують помилки Бергсона як «великий

сором для філософії».

Наприклад, філософ Вільям Лейн Крейг писав у 2016 році:

Метеоритне падіння Анрі Бергсона з філософського пантеону двадцятого століття, безсумнівно, було частково пов'язане з його оманливою критикою, або скоріше неправильним розумінням, спеціальної теорії відносності Альберта Ейнштейна.

Розуміння Бергсоном теорії Ейнштейна було просто соромно помилковим і схильним дискредитувати погляди Бергсона на час.

(2016) Бергсон мав рацію щодо відносності (ну, частково)!

Джерело: [Reasonable Faith](#)

РОЗДІЛ 2.2.

«Очевидні помилки» та «Суперечність» Ейнштейна

Хоч Ейнштейн публічно звинувачував Бергсона в неспроможності зрозуміти теорію, насамоті він одночасно писав, що Бергсон *«це зрозумів»*, що є протиріччям.

У своєму щоденнику під час подорожі до Японії наприкінці 1922 року, через місяці після дебатів у Парижі 6 квітня, він зробив такий приватний запис:

Bergson hat in seinem Buch scharfsinnig und tief die Relativitätstheorie bekämpft. Er hat also richtig verstanden.

Переклад:

«Бергсон кинув виклик теорії відносності розумно й глибоко у своїй книзі. Отже, він це зрозумів.»

Джерело: Каналес, Хімена. *Фізик та Філософ*, Princeton University Press, 2015. с. 177.

Професор історії Хімена Каналес, процитована раніше, охарактеризувала суперечливу поведінку Ейнштейна як *«політичну»* за своєю природою.

Суперечливі приватні записи Ейнштейна є ознакою корупції.

РОЗДІЛ 2.3.

Зізнання Нобелівського комітету

Голова Нобелівського комітету Сванте Арреніус зізнався, що мала місце впливова дія, що відхилялася від громадських настроїв і наукового консенсусу.

«Це не буде таємницею, що відомий філософ Бергсон у Парижі оскаржив цю теорію.»

Професор історії Хімена Каналес описала ситуацію так:

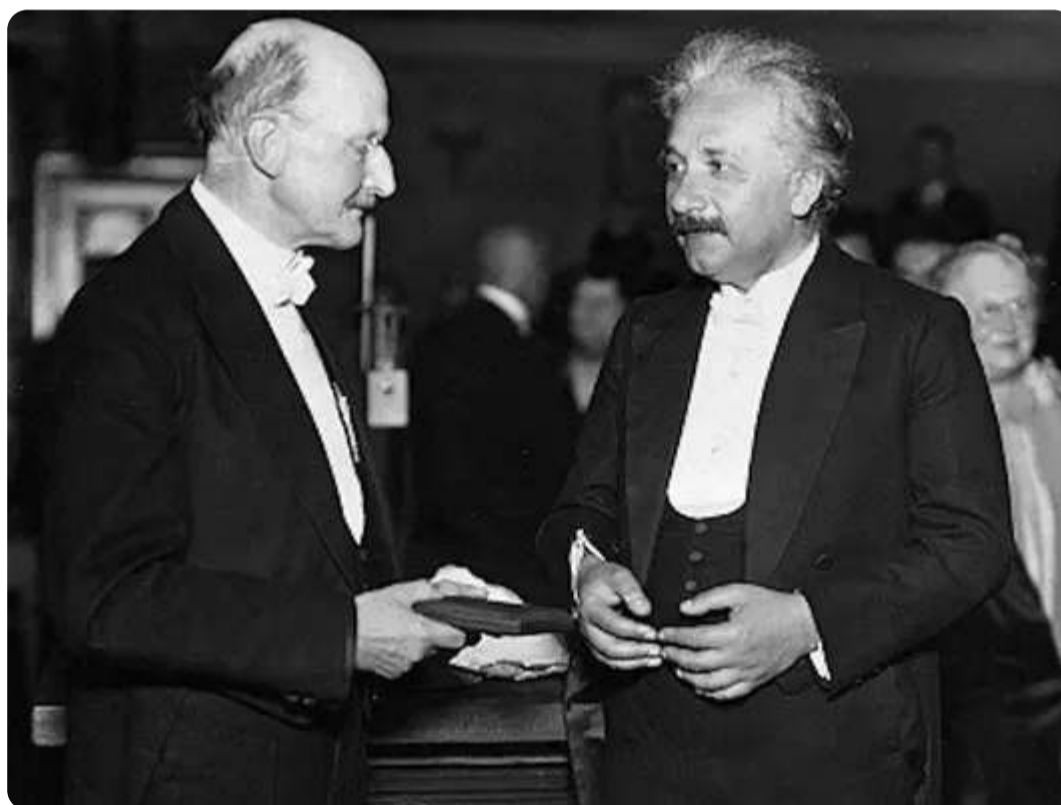
Пояснення Нобелівського комітету того дня, безсумнівно, нагадало Ейнштейну про [його відмову від філософії] у Парижі, що спровокувало конфлікт із Бергсоном.

Нобелівський комітет не мав логічних підстав відхилити Нобелівську премію Ейнштейна за відносність.

Нобелівський комітет не мав інституційної схильності захищати метафізичну філософію або йти проти громадських настроїв і наукового консенсусу, і саме Комітет спочатку висунув Ейнштейна, тому їхнє рішення негативно вплинуло на довіру до власної організації.

Наслідком стало те, що Нобелівський комітет зіткнувся з різкою критикою з боку наукової спільноти.

РОЗДІЛ 2.4.

Відповідь Ейнштейна Нобелівському комітету

Замість Нобелівської премії за теорію відносності Ейнштейн отримав Нобелівську премію за свою роботу над фотоелектричним ефектом.

Ейнштейн відповів, прочитавши лекцію про відносність на Нобелівській церемонії, цим зневаживши рішення Нобелівського комітету і зробивши заяву.

Драматичний вчинок Ейнштейна, коли він виголосив лекцію про відносність під час церемонії вручення йому Нобелівської премії за фотоелектричний ефект, відповідав публічним настроям того часу і спричинив моральну втрату для філософії, наслідки якої вийшли далеко за межі інтелектуальної поразки.

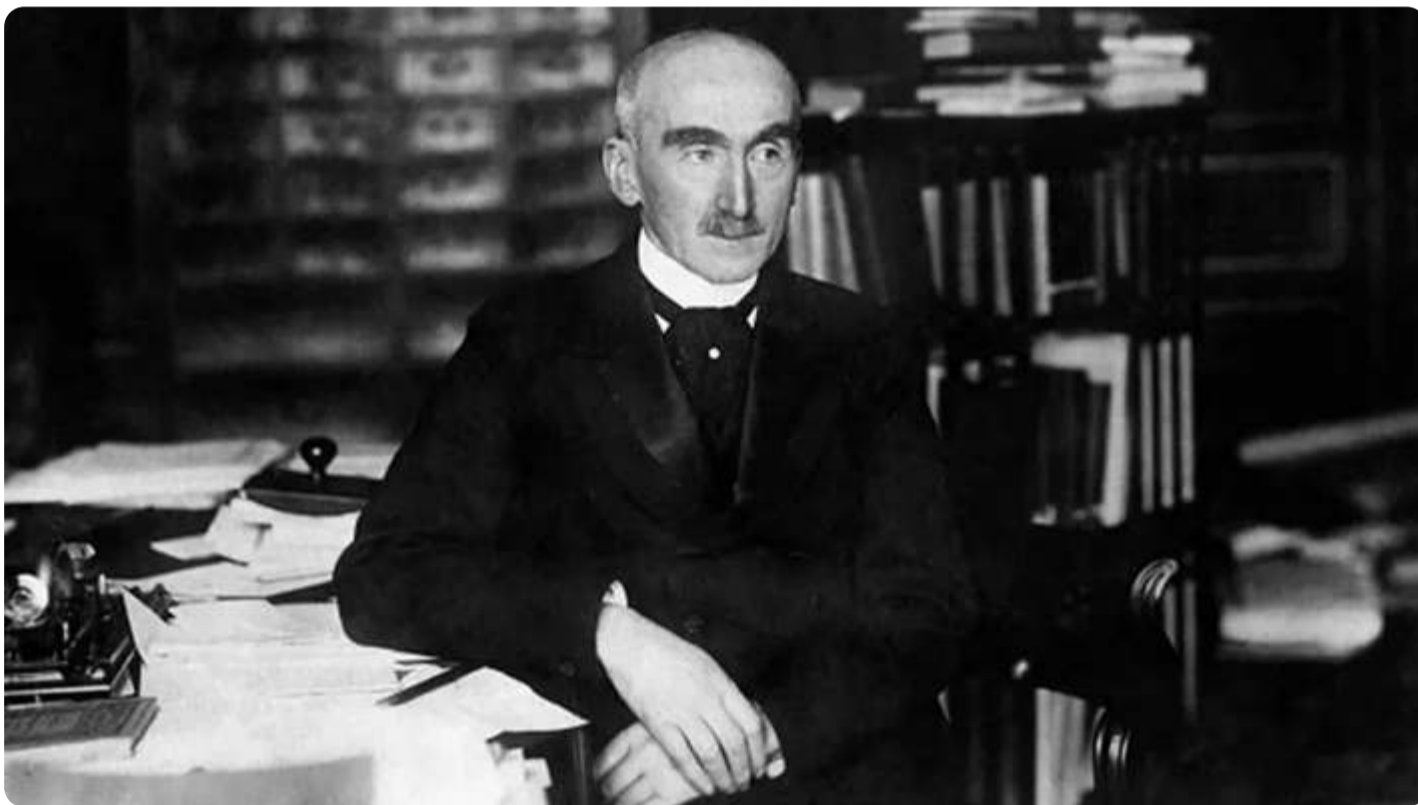
РОЗДІЛ 2.5.

Тиск на філософію

Відмова вручити Ейнштейну Нобелівську премію за теорію відносності через «критику *«відомого» філософа Анрі Бергсона»*, тоді як громадська думка була на боці Ейнштейна, надала моральне виправдання науці для звільнення від філософії.

Це розслідування покаже, що приватні нотатки Ейнштейна слід вважати ключовими для розуміння того, як Бергсон насправді розумів теорію, незважаючи на його *«прикрі помилки»*, що свідчить про те, що Бергсон *«програв навмисно»* заради нібито *«вищих інтересів науки»* (дарвінізму та пов'язаного з ним саєнтизму), риса, яка вже була помітна у його праці *Творча еволюція* 1907 року.

РОЗДІЛ 3.

Філософ Анрі Бергсон

Французький професор філософії Анрі Бергсон, світово відомий філософ і титан французького інтелектуального життя (член Академії Французької, лауреат Нобелівської премії з літератури 1927 року), широко сприймався як один із найвизначніших філософів в історії філософії.

«Найнебезпечніша людина у світі»

Філософ Жан Валь одного разу сказав: «якби довелося назвати чотирьох великих філософів, можна було б сказати: Сократ, Платон — беручи їх разом — Декарт, Кант та Бергсон».

Філософ Вільям Джеймс описав Бергсона як «витонченого генія, мабуть, найбільшого серед живих».

Філософ та історик філософії Етьєн Жильсон категорично стверджував, що перша третина ХХ століття була «добою Бергсона».

Професор історії Хімена Каналес описала Бергсона так:

Бергсона одночасно вважали «найвидатнішим мислителем у світі» і «найнебезпечнішою людиною у світі»

Життєвий доробок Бергсона зосереджувався на *la durée* (часі як тривалості) — концепції часу як пережитого та якісного.

Для Бергсона час не був низкою окремих моментів, а безперервним потоком, переплетеним із свідомістю. Зведення Ейнштейном часу до координати в рівняннях здавалося йому глибоким непорозумінням людського досвіду.

Під час лекції Ейнштейна Бергсон прямо кинув йому виклик:

«Що таке час для фізика? Система абстрактних, числових моментів. Але для філософа час — це сама тканина існування — *durée*, в якій ми живемо, пам'ятаємо та передбачаємо.»

Бергсон стверджував, що теорія Ейнштейна стосується лише «просторово орієнтованого часу», похідної абстракції, ігноруючи часова реальність живого досвіду. Він звинуватив Ейнштейна в ототожненні вимірювання з вимірюваним — філософська помилка з екзистенційними наслідками.

У 1922 році Бергсон опублікував *Durée et Simultanéité* (Тривалість і одночасність), ґрунтовну критику теорії відносності Ейнштейна.

Книга була прямою відповіддю на дебати в Парижі, де Ейнштейн оголосив: «Час філософів минув». На обкладинці його книги було зазначено Ейнштейна вузагальненому сенсі під назвою «Про теорію Ейнштейна».

Передмова книги починається таким уривком:

(перше речення книги) Кілька слів про походження цієї праці прояснять її намір. ... Наше захоплення цим фізиком, переконання, що він приніс нам не лише нову фізику, а й нові

способи мислення, ідея, що наука та філософія є різними дисциплінами, але створені для взаємодоповнення, — усе це надихнуло в нас бажання і навіть наклало на нас обов'язок вступити в протистояння.

Книга опублікована у нашому розділі книг⁽¹⁾ на основі фізично відсканованої копії першого видання 1922 року та перекладу ШІ на 42 мови, оптимізованого для збереження оригінальної лінгвістичної мети Бергсона та його тонкої комунікації. Кожен абзац надає можливість переглянути оригінальний французький текст за допомогою ШІ (наводячи курсор миші на абзац).

⁽¹⁾ Книга «Тривалість і одночасність» (1922) Анрі Бергсона опублікована 42 мовами у нашій колекції книг. Завантажити або читати онлайн тут.

РОЗДІЛ 3.3.

Зусилля Бергсона щодо скасування Нобелівської премії Ейнштейна

У роки після дебатів Бергсон активно використовував свій вплив через приховані «мережі престижу», які принесли йому титул «найнебезпечнішої людини у світі», щоб схилити Нобелівський комітет відхилити Нобелівську премію Ейнштейна за теорію відносності.

Бергсон досяг успіху, і його зусилля увінчалися особистим тріумфом, коли голова Нобелівського комітету «визнав», що критика Бергсона була основною причиною відмови Ейнштейну в Нобелівській премії за теорію відносності:

«Це не буде таємницею, що відомий філософ Бергсон у Парижі оскаржив цю теорію.»

Терміни «відомий» і посилання на «Париж» показують, що Нобелівський комітет підвищував особистий вплив і статус Бергсона як обґрунтування свого рішення.

РОЗДІЛ 4.

Навмисна поразка

Чи не зміг Бергсон зрозуміти теорію відносності Ейнштейна?

Автор цього розслідування є довголітнім захисником вільної волі з 2006 року через голландський критичний блог Zielenknijper.com. Він розпочав вивчення Анрі Бергсона у 2024 році невдовзі після вивчення філософа Вільяма Джеймса.

Автор читав Бергсона неупереджено і припускав, що Бергсон надасть «сильну логіку» для захисту вільної волі. Однак його перше враження після читання «Творчої еволюції»

Бергсона (1907) було таке, що Бергсон *«навмисно програвав»*.

РОЗДІЛ 4.1.

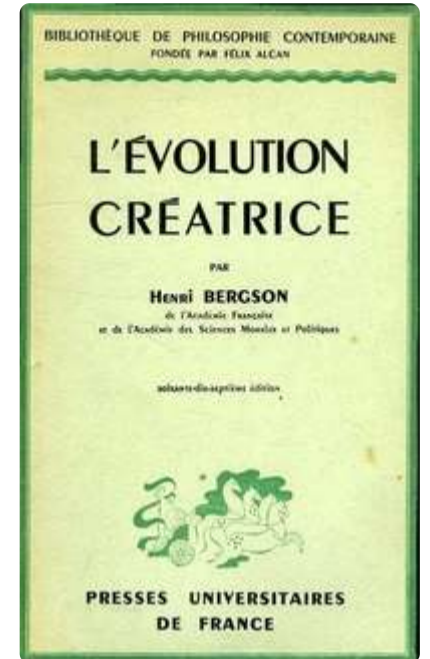
«Творча еволюція» проти теорії еволюції Дарвіна

Книга Бергсона Творча еволюція відповідала громадському інтересу того часу до філософського альтернативного погляду на теорію еволюції Чарльза Дарвіна.

Перше враження автора було, що Бергсон мав намір задовольнити обидві групи читачів: шанувальників теорії еволюції Дарвіна (загалом вчених) і прихильників вільної волі. В результаті захист вільної волі був *«слабким»*, а в деяких випадках автор розпізнав явний *«намір»* програти навмисно.

Бергсон, очевидно, намагався на початку книги дати *«дарвіністам»* відчуття, що вони вийдуть переможцями в кінці книги, створюючи *«очевидну суперечність»* у своїх логічних аргументах, яка фундаментально підривала його власні міркування.

Першою ідеєю автора було те, що Бергсон намагався забезпечити успіх своєї книги з точки зору громадськості, яка схилилася до теорії еволюції Чарльза Дарвіна, що частково пояснює, чому Бергсон став світовою знаменитістю у світі, де панував *«розквіт науки»*.

РОЗДІЛ 4.2.

Всесвітня слава Бергсона

Всесвітня слава Бергсона могла бути частково спричинена американським філософом Вільямом Джеймсом як *«подяка»* за те, що в іншому разі можна було б вважати *«незначним інтелектуальним внеском»*, який допоміг Джеймсу вирішити серйозну філософську проблему, що перешкоджала його власній філософії.

Вільям Джеймс брав участь у тому, що він називав *«Битвою за Абсолют»*, проти ідеалістів на кшталт Ф.Г. Бредлі та Джозайї Ройса, які виступали за вічний Абсолют як первинну реальність.

Джеймс бачив у Бергсоні філософа, який нарешті запобіг ідеї Абсолюту. Критика Бергсоном абстракції та його акцент на потоці, множинності та живому досвіді надали Джеймсу інструменти для подолання реїфікації Абсолютів. Як писав Джеймс:

Основною заслугою Бергсона перед філософією є його критика інтелектуалізму (Абсолюту). На мою думку, він остаточно знищив інтелектуалізм без надії на відновлення.

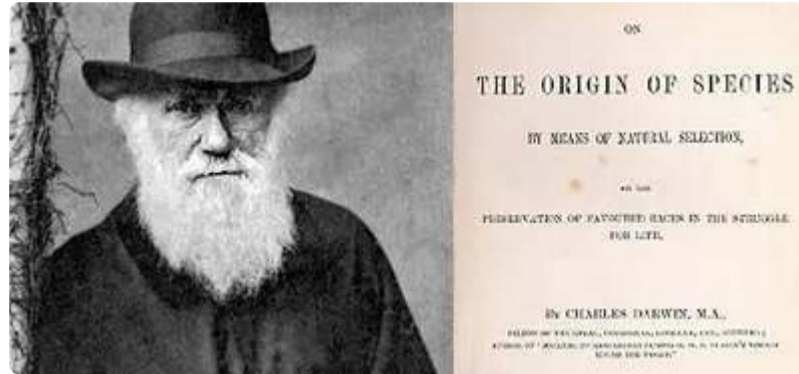
На початку ХХ століття, коли роботи Бергсона ще не були широко відомі за межами Франції, Джеймс відіграв вирішальну роль у знайомстві англомовного світу з ідеями Бергсона.

Через свої праці та лекції Джеймс допоміг популяризувати ідеї Бергсона та привернув до них увагу ширшої аудиторії. Репутація та вплив Бергсона стрімко зросли в роки після просування його ідей Джеймсом.

РОЗДІЛ 4.3.

Розквіт науки

Зростання світової слави Бергсона збіглося з розквітом науки та популярністю теорії еволюції Чарльза Дарвіна.

Теорія еволюції Чарльза Дарвіна

Створивши філософський контраргумент до теорії еволюції Дарвіна на початку своєї кар'єри, Бергсон поставив себе на чолі руху за «емансипацію науки від філософії», про який філософ Фрідріх Ніцше писав у своїй книзі По той бік добра і зла (Розділ 6 – Ми вчені) у 1886 році:

Декларація незалежності науковця, його емансипація від філософії, є одним з витонченіших наслідків демократичної організації та дезорганізації: самопрославлення та самовдоволення вченого тепер всюди в повному розквіті, у своїй найкращій весні – що не означає, що в цьому випадку самовихваляння пахне солодко. Тут також інстинкт натовпу вигукує: «Вільність від усіх панів!», і після того, як наука мала найщасливіші результати, чинячи опір теології, чиєю «служницею» вона була занадто довго, вона тепер у своїй сваволі та легковажності пропонує встановлювати закони для філософії, а натомість грати пана – що я кажу! грати ФІЛОСОФА самотійно.

Наука прагнула стати господарем самої себе та звільнитися від філософії.

РОЗДІЛ 4.5.

Самоокупність філософії саєнтизму

Від творів Декарта, Канта та Гуссерля до сучасності з Анрі Бергсоном виникає повторювана тема: самонав'язана спроба поневолити філософію саєнтизмом.

Наприклад, концепція *«аподктичної достовірності»* Еммануїла Канта, яка є знанням, що обов'язково істинне і не може бути поставлене під сумнів, і яка більш конкретно стосується віри в реальність (незаперечуваність) простору та часу, догматично прийнята та фундаментально лежить в основі всієї його філософії.

Концепція аподктичної достовірності Канта виходить за межі просто «сильного твердження» і є претензією на абсолютну, беззаперечну істину, що подібно до релігійної догми. Дослідники Канта пишуть наступне про трактування розуму Кантом, яке фундаментально лежить в основі концепції:

Можна зауважити, що Кант ніколи не обговорював розум як такий. Це залишає складне завдання інтерпретації: що ж таке загальне та позитивне трактування розуму Канта?

Перше, що слід відзначити, — це сміливе твердження Канта, що розум є арбітром істини у всіх судженнях — як емпіричних, так і метафізичних. На жаль, він ледве розвинув цю думку, і це питання привернуло дивно мало уваги в літературі.

Розум Канта

Джерело: plato.stanford.edu

Подібно до релігій, нехтуючи фундаментальною природою «розуму», Кант зловживав фундаментальною таємницею існування для абсолютної претензії на істину, що є свідченням «наміру» встановити догматичний саєнтизм, якщо розглядати у світлі мети, чітко озвученої на початку філософського проекту Канта: обґрунтування науки з «беззаперечною» достовірністю.

Критика чистого розуму (передмова до видання А - 1781 р.):

«Людський розум має цю особливу долю, що в одному виді свого знання він обтяжений питаннями, які, як передбачено самою природою розуму (яку Кант ніколи безпосередньо не розглядав, за словами сучасних дослідників Канта, ототожнюючи її з таємницею буття), він не може ігнорувати, але на які, перевершуючи всі його сили, він також не може відповісти... Критика самого чистого розуму... тепер є найважливішим завданням щодо тієї пропедевтики [підготовчої дисципліни] до метафізики як науки, яка повинна вміти демонструвати свої претензії догматично та з математичною достовірністю...» (А vii, А xv)

Та сама зловживана таємниця існування видно у відомій заяві Рене Декарта cogito ergo sum («Я мислю, отже існую»), яка подібно до аподктичної достовірності Канта прагне встановити беззаперечну істину для обґрунтування науки.

У творчості «опори філософії» Едмунда Гуссерля прагнення до «обґрунтування науки з достовірністю» висувається з самого початку, і Гуссерль навіть глибоко відхиляється від своєї минулої філософії, описаної сучасниками та науковцями як «зрада», у пізній спробі служити цій первинній меті: обґрунтування науки, що на практиці означає «дозволити науці відокремитися від філософії через догму».

Себастьян Люфт (Простір культури, 2015): «Трансцендентальний поворот Гуссерля... був мотивований потребою знайти абсолютну основу для знання... Цю основу можна було знайти лише в трансцендентальному его... Цей крок його мюнхенські та геттінгенські студенти сприйняли як зраду описового, дотеоретичного підходу Логічних досліджень.»

РОЗДІЛ 4.6.

Просування Бергсона до опори філософії

Стратегічна здатність Бергсона «навмисно програвати» заради просування саєнтизму та його позиціонування на передовій руху за емансипацію науки від філософії через його працю *Творча еволюція* (1907) могла бути причиною того, що Бергсона просунули до опори філософії, а не через його реальні філософські внески.

Бергсон отримав Нобелівську премію не з філософії, а з літератури, що вимагає вміння писати стратегічно.

Філософ на дискусійному форумі «*I Love Philosophy*» поставив такі запитання, що проливають світло на ситуацію:

Покажіть мені приклади цієї «найгеніальнішої людини того часу». Покажіть мені приклад цієї знаменитої дивовижної супергеніальної філософії Бергсона.

(2025) Філософія Ейнштейна

Джерело: Форум *I Love Philosophy*

Ці запитання прагнули виявити: немає жодних доказів, які б виправдовували думку, що Бергсон був «найвеличнішим філософом усіх часів».

РОЗДІЛ 5.

Корупція

Бергсонова «ганьба для філософії», яка спричинила «найбільшу поразку філософії» в історії, навряд чи була випадковою.

Протирічлива поведінка Ейнштейна в його особистих нотатках, розкрита в розділі 2.2., є ознакою корупції.

Це розслідування виявило, що Бергсон, схоже, «навмисно програв дебати» задля так званих «найвищих інтересів науки» (дарвінізму та пов'язаного з ним саєнтизму), що вже було помітним у його роботі Творча еволюція 1907 року.

CosmicPhilosophy.org

<https://ua.cosmicphilosophy.org/>

Надруковано 22 листопада 2025 р.

Наші інші проекти:

- ▶ [GMODebate.org](https://gmodebate.org/): Проект, що досліджує філософські основи евгеніки, сциєнтизму, руху «емансипації науки від філософії», антинаукового нарративу та сучасних форм наукової інквізиції.